

Razumkov
centre

Kingdom of the Netherlands

MATRA Programme

Червень 2023

УКРАЇНА: ВІД ВІЙНИ ДО МИРУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Аналітичні оцінки

I. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА: ГОЛОВНІ ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Після кількох попередніх місяців відносної стабілізації, у перші дні червня 2023 р. відбулася суттєва ескалація бойових дій практично на всій лінії зіткнення. Українські Сили оборони розпочали активну фазу наступальної операції і впродовж місяця досягли тактичних успіхів на Мелітопольському, Бердянському та Бахмутському напрямках. Станом на кінець червня українська сторона володіла стратегічною ініціативою, а російські війська були змушені переважно тримати оборону, хоча й намагалися контратакувати з метою зриву планів українського наступу.

Повільний — з огляду на сформовані завищені очікування — прогрес на полі бою спричинив інформаційну хвилю песимістичних публікацій у світових ЗМІ, що посиляються на офіційні та «авторитетні» експертні джерела оцінок і прогнозів. Активізувалися також міжнародні посередники з різноплановими ініціативами компромісного врегулювання російсько-українського конфлікту.

Протягом місяця сталося щонайменше дві події — підрив Каховської дамби та заколот ПВК «Вагнер», — які, окрім негайних наслідків для ситуації на полі бою, імовірно, матимуть суттєвий вплив на перебіг війни у середньостроковій перспективі.

Підрив Каховської дамби переслідував не лише суто військову ціль перешкодження українському наступу, але й політичну — демонстрацію рішучості кремля до застосування будь-яких методів для уникнення воєнної поразки.

Збройний заколот Пригожина яскраво висвітлює внутрішні проблеми росії загалом і слабкі сторони путінського режиму зокрема. Наочна демонстрація вразливості росії стала переконливим аргументом прихильників позиції стосовно можливості воєнної поразки росії, з одного боку, але, з іншого боку, підсилила побоювання тієї частини західних

політиків, які вбачають головну загрозу світу у невизначеності «після путіна».

БОЙОВІ ДІЇ

Головні зусилля російської сторони протягом червня були спрямовані на стримування наступу українських сил шляхом утримання захоплених територій та здійснення локальних контратак на окремих ділянках.

Українські Сили оборони здійснювали заходи, що переслідували завдання перехоплення та утримання стратегічної ініціативи на полі бою. Паралельно із контратаками на кількох потенційних напрямках головного удару, здійснювалося послідовне ослаблення бойового потенціалу противника ударами по шляхам постачання, командним пунктам, місцях зосередження живої сили та техніки противника.

Орієнтовно 4 червня українські Сили оборони перейшли до активної фази проведення наступальної операції. Перші дні місяця відзначилися суттєвою ескалацією бойових дій практично на всій лінії зіткнення та певними тактичними здобутками. Однак перші спроби прорвати першу лінію ешелонної оборони противника продемонстрували складність проведення наземної наступальної операції за відсутності панування в повітрі, кратної чисельної переваги в озброєнні та особовому складі, а також практично «килимового» мінування території.

Військово-політичне керівництво рф вдалося до екстраординарних заходів з метою зриву українського наступу. Вночі 6 червня був здійснений підрив Каховської дамби, що призвело до катастрофічних гуманітарних, екологічних і технологічних наслідків. Військова ціль, якої намагалася досягти росія, полягала в нейтралізації загрози форсування Дніпра, створення плацдарму для наступу на лівому березі. Окрім того, ця акція очевидно переслідувала мету залякування західних

лідерів шляхом демонстрації готовності російської сторони до використання будь-яких методів для досягнення власних цілей.

Відсутність негайної та дієвої реакції з боку міжнародної спільноти на підлив росією Каховської дамби — попри очевидні екстраординарні та екстериторіальні наслідки катастрофи — стала окремою серйозною проблемою, що матиме довгострокові наслідки. Така пасивність та стриманість світової спільноти в реагуванні на військові злочини підвищує імовірність їх повторення без ризику отримання належного покарання їх організаторів та виконавців.

В цьому контексті, дедалі актуальною виглядає загроза умисного ядерного інциденту на контрольованій росіянами Запорізькій АЕС, де зафіксовані факти мінування та інших дій, що можуть свідчити про створення передумов для техногенної аварії. В останні дні червня з'явилися повідомлення про термінову (до 5 липня) евакуацію російського персоналу з території ЗАЕС. Водночас російська пропаганда активізувала інформаційну кампанію із звинувачення України у підготовці до «ядерного теракту», начебто заради дискредитації росії. Такі дії виглядають як контрпродуктивні, оскільки в зону радіаційного зараження потрапляють окуповані території та власні війська. Однак ризики для життя і здоров'я власних громадян не є стримуючим фактором для російського військово-політичного керівництва, що продемонстровано, зокрема, на прикладах перебування російських військ на території Чорнобильської АЕС навесні 2022 р. та затоплення власних позицій внаслідок підливу Каховської дамби. Водночас зацікавленість в такому інциденті може бути зумовлена, окрім іншого, необхідністю обґрунтування відступу для внутрішньої російської аудиторії.

Найбільш імовірно, що використання кремлем ЗАЕС як елементу ядерного шантажу спрямовано переважно на міжнародну аудиторію та переслідує три головні цілі:

- ✓ примушення офіційного Києва до згортання наступальних операцій і в перспективі — до переговорів на умовах кремля;
- ✓ зменшення (припинення) військової допомоги;

- ✓ вплив на рішення Саміту НАТО у Вільнюсі стосовно України.

Як не парадоксально, але продемонстрована бунтом Пригожина слабкість путінського режиму, може відтермінувати його військову поразку в Україні та, як наслідок — падіння режиму. Страх стратегічної невизначеності у разі заміни воєнного злочинця путіна на воєнного злочинця типу пригожина є додатковим стримуючим політичним фактором рівня і темпів надання військової допомоги Україні загалом і в контексті поточної наступальної операції зокрема. За повідомленнями ЗМІ, західні партнери просили Україну утриматися від ударів по території РФ під час бунту пригожина.

Попри незмінність оцінок стосовно мінімального рівня загрози наземного вторгнення, з'явилися нові потенційні ризики для регіональної безпеки, що походять з території Білорусі. Перший — розміщення російської нестратегічної ядерної зброї на території республіки та підготовка білоруських військовослужбовців до застосування цієї зброї. Наразі відсутні надійні підтвердження переміщення ядерних боєприпасів, але Лукашенко вже зробив низку гучних заяв про «відновлення статусу ядерної держави». Москва, зрозуміло, не має намірів делегування контролю за ядерною зброєю режиму Лукашенко, але теоретично може використати фактор «непідконтрольного» Лукашенка для посилення ядерного шантажу. Другим фактором ризику є передислокація залишків ПВК «Вагнер» на територію країни. Наразі невідомими залишаються деталі стосовно їх чисельності, підпорядкування та можливого застосування, але навіть кілька сотень високопрофесійних найманців із бойовим досвідом можуть бути потенційно задіяні для здійснення диверсійних операцій на території сусідніх держав.

ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ТА ДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

28 червня Президент України підписав Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану», який передбачає врегулювання низки важливих проблем, що загострілися в умовах тривалих і масштабних

бойових дій. Насамперед це стосується таких питань як:

- ✓ додаткова винагорода військово-службовцям;
- ✓ відпустка для лікування у зв'язку з хворобою або після поранення із збереженням грошового та матеріального забезпечення;
- ✓ щорічна основна відпустка та відпустка за сімейними обставинами або з інших поважних причин;
- ✓ обов'язкова базова підготовка для мобілізованих, які не мають бойового досвіду, перед залученням до участі у бойових діях;
- ✓ підтвердження факту участі у виконанні завдань територіальної оборони та участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією.

Уряд затвердив план заходів з оптимізації процесів військово-лікарської комісії (ВЛК), що передбачає автоматизацію процесів проходження ВЛК, інтеграцію між військовими та цивільними медичними закладами, обладнання приміщення до вимог людей з обмеженими можливостями, інформаційну кампанію з роз'яснення процедур проходження ВЛК, лікування чи реабілітації та прав військовослужбовців.

МІЖНАРОДНІ ПОДІЇ (ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ)

За результатами 13-го засідання формату «Рамштайн» (15 червня) оголошено про нові пакети військової допомоги, а також вкотре підтверджені довгострокові наміри підтримки обороноздатності України. Так, Данія, Норвегія і Німеччина оголосили про формування багаторічних пакетів військової допомоги. Найбільша увага була приділена задоволенню найбільш нагальних потреб з огляду на розпочату наступальну операцію та необхідність зміцнення спроможностей протиповітряної оборони.

Отже, аналіз найбільш важливих подій, політичних заяв та рішень дозволяє зробити наступні висновки:

- ✓ у червні 2023 р. українські Сили оборони розпочали активні наступальні дії, перехопивши стратегічну ініціативу на театрі бойових дій. Водночас досягнуті протягом місяця успіхи на окремих ділянках фронту мали тактичний рівень;
- ✓ попри нові мирні ініціативи міжнародних посередників, наразі відсутні мінімально необхідні передумови політико-дипломатичного врегулювання конфлікту;
- ✓ залишається актуальною проблема концептуальної невизначеності ключових партнерів стосовно образу допомоги Україні як фактору стримування/дозування темпів і об'ємів допомоги.

II.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

У червні 2023 р. зовнішня політика України, як і раніше, зосереджувалася в першу чергу на зміцненні й розширенні зовнішньої воєнної підтримки для опору російській інтервенції та ефективного контрнаступу ЗСУ. Паралельно здійснювалися різномірні контакти з іноземними візаві для просування національних інтересів й ініціатив на світовій арені.

Водночас вітчизняна дипломатія була змушена оперативно реагувати й акумулювати необхідну гуманітарну допомогу країнам-партнерів і міжнародних інституцій для мінімізації масштабних соціально-економічних і екологічних наслідків терористичного злочину російських окупантів – підризу греблі Каховської ГЕС.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

Характеризуючи специфіку «політико-дипломатичного марафону» у червні 2023 р., слід відзначити зосередженість української влади на аспектах безпеки, прискоренні європейської та євроатлантичної інтеграції, розширення географічних сфер впливу української дипломатії та зміцнення коаліції країн солідарних з Україною. У цьому контексті слід окреслити наступні напрями й сфери дій української сторони на світовій арені.

Політичний діалог з іноземними партнерами. Протягом місяця тривали активні переговори й контакти з лідерами країн, очільниками міжнародних інституцій, іноземними політиками та громадськими діячами. Вже 1 червня 2023 р. на полях II саміту Європейської політичної спільноти (Кишинів) відбулась серія консультацій керівництва України з главою Єврокомісії, лідерами Німеччини, Франції, Молдови, Азербайджану, Великої Британії, Албанії, Північної Македонії. Під час зустрічі з Президентом Румунії була підписана спільна декларація щодо підтримки офіційним Бухарестом євроатлантичної інтеграції України.

Протягом червня також відбулись переговори з Президентом США Джо Байденом, Прем'єр-міністром Нідерландів М. Рютте, Прем'єр-міністром Японії Ф. Кішидою. Стратегічно важливими були візити в Україну Президента Естонії А. Каріса (6 червня), а також Прем'єр-міністра Канади Д. Трюдо (10 червня). Під час візиту канадського лідера сторони ухвалили спільну декларацію, в якій наголошується на політичній, фінансовій, гуманітарній та військовій допомозі Україні, підтримці набуття нею членства в НАТО тощо. Своєю чергою 28 червня Київ відвідали Президенти Литви Г. Науседа і Польщі А. Дуда.

Серед інших значущих контактів слід відзначити переговори з Президентом Світового банку А. Бангою, Гендиректором МАГАТЕ Р. Гроссі, спеціальним представником Папи Римського М. Дзуппі, а також з урядовцями й дипломатами США, країн ЄС, Бразилії, Азербайджану, послами держав G7, радниками з національної безпеки лідерів Індії, ПАР, Туреччини, Японії. Паралельно тривали робочі зустрічі та консультації з іноземними партнерами на рівні Уряду, профільних міністерств і відомств.

Українська сторона також брала активну участь у міжнародних заходах і тематичних акціях. Зокрема, після теракту на Каховській ГЕС була організована масштабна конференція Президента України з представниками світової спільноти, громадськими діячами, експертами у сфері захисту довкілля. За ініціативи офіційного Києва відбулась онлайн-зустріч з представниками єврейських організацій, ізраїльських ЗМІ. Українська сторона взяла участь у відкритій дискусії Атлантичної ради за участю військових, дипломатів, економістів, науковців і журналістів з різних країн світу.

Своєю чергою, в рамках традиційних дипломатичних процедур, Президент України прийняв вірчі грамоти у послів Норвегії, Швейцарії, Азербайджану, Пакистану та Ісландії, які розпочинають дипломатичну місію в нашій країні.

Інтенсивність політико-дипломатичного діалогу офіційного Києва на високому і вищому рівнях за період червня 2023 р. підтверджує попередні висновки про активний характер воєнної дипломатії України, високий рівень довіри та продуктивності співробітництва з провідними державами світу.

Розширення географії дипломатичних контактів

У червні спостерігалася активність української дипломатії на «складних» географічних напрямках з метою обмеження в цих регіонах впливу країни-агресора і консолідації підтримки України. У цьому плані слід звернути увагу на наступні заходи та акції.

Найбільш помітною подією став візит в Україну (16 червня) з миротворчою місією великої делегації лідерів африканських країн – ПАР, Сенегалу, Замбії, Єгипту, Союзу Коморських Островів. Хоча «10 складових» позицій країн Африканського Союзу щодо зупинення війни в Україні мають загальний характер, сама ініціатива заслуговує на увагу в контексті розширення і зміцнення зв'язків Києва з провідними африканськими державами.

Своєю чергою Уряд України підтримував ініціативу створення «Українсько-Африканської торговельної місії», яка забезпечуватиме зовнішньоекономічні інтереси України в державах Африки та надаватиме консультативні послуги з надання гуманітарної допомоги.

Паралельно протягом місяця тривали активні контакти з урядовцями Індії, Бразилії. Відбулися переговори на вищому рівні з лідерами Коста-Рики, Белізу. Позитивний резонанс мало звернення Президента В. Зеленського 22 червня до Генеральної асамблеї Організації американських держав із закликом підтримати українську формулу миру.

Українська сторона взяла участь в авторитетному в АТР безпековому форумі «Діалог Шангри-Ла» (Сінгапур, 2-4 червня). 11 червня Україну відвідала делегація ОАЕ на чолі з головою Офісу з міжнародних справ при Президенті ОАЕ М. Альмхейрі.

Слід також додати, що в червні відбулось призначення нових послів України у Бразилії, Індії, Колумбії.

Просування українських інтересів й ініціатив на світовій арені.

Характеризуючи спрямованість дій офіційного Києва на світовій арені протягом червня 2023 р., можна виокремити (крім воєнної проблематики) кілька загальних тем, які українська влада на всіх рівнях системно і наполегливо лобювала, використовуючи формат двосторонніх відносин, майданчики міжнародних організацій, публічні міжнародні заходи тощо.

Перше. Забезпечення нової якості відносин з ЄС і НАТО. Київ активно просував ідею приєднання України до Альянсу і надання гарантій безпеки, а також забезпечення умов для започаткування переговорного процесу про вступ до ЄС. Ця тематика була пріоритетною у згаданих вище численних переговорах і консультаціях з лідерами країн ЄС і НАТО, керівництвом Єврокомісії, державами G7 тощо.

Друге. Проведення глобального саміту для міжнародного утвердження української формули миру. Це було однією з центральних тем як звернень Президента України до Організації американських держав, до Федеральних Зборів Швейцарії, так і переговорів з урядовцями Бразилії, Перу, Гватемали, Індії, Йорданії, Саудівської Аравії, країн Африки тощо. В цьому плані слід згадати про участь української сторони в серії консультацій щодо ключових принципів миру із радниками з питань національної безпеки лідерів Індії, ПАР, Туреччини, Японії та представниками ЄС (25 червня, Копенгаген).

Третє. Подальша ізоляція путінського режиму та міжнародно-правове засудження країни-агресора. Українська сторона ініціювала розробку проекту резолюції Генеральної асамблеї ООН щодо необхідності створення у координації з країнами-партнерами спеціального міжнародного трибуналу, який судитиме російське військово-політичне керівництво за злочин агресії проти України. Тема притягнення росії до відповідальності стала обов'язковою складовою політико-дипломатичних контактів України з державами світу.

Четверте. Міжнародне засудження злочину екоциду з боку рф. 10 червня Верховна Рада ухвалила звернення до ООН, парламентів та урядів її держав-членів, міжнародних організацій, в якому закликала світову спільноту засудити підрив росією Каховської ГЕС і визнати рф державою-спонсором тероризму, а її дії — екоцидом і геноцидом українського народу. Україна ініціювала створення міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни, перше засідання якої відбулось в Києві 30 червня.

Слід зазначити, що згадані пріоритети є серед складових майбутньої Української доктрини, яку Президент України презентував для загальнонаціонального обговорення у виступі на пленарному засіданні Верховної Ради 28 червня 2023 р. з нагоди 27-ї річниці Конституції.

МІЖНАРОДНІ ПРОЦЕСИ ТА ПОДІЇ

6 червня у Міжнародному суді ООН розпочалися слухання за позовом України проти рф про порушення конвенції щодо боротьби з фінансуванням тероризму та конвенції щодо подолання усіх форм расової дискримінації. Рішення суду (очікується протягом поточного року) матиме стратегічно важливе міжнародно-правове значення і є обов'язковим для виконання обох сторін.

Паралельно в червні тривали різного масштабу процеси, які прямо чи опосередковано посилювали політичну ізоляцію путінського режиму і тенденції засудження злочинів країни-агресора: (а) ПАРЕ 22 червня ухвалила резолюцію «Політичні наслідки агресії Росії проти України», в якій закликала створити міжнародний механізм використання заморожених активів рф для компенсації Україні втрат внаслідок агресії. Водночас депутати підтримали резолюцію про недопущення російських і білоруських спортсменів на Олімпійські та Паралімпійські ігри; (б) Парламент Ісландії ухвалив резолюцію із засудженням незаконної депортації українських дітей до рф; (в) міжнародна конференція за участю парламентарів 13 країн Європи (Варшава 27-28 червня) у підсумковому комюніке засудила масове викрадення українських дітей російськими окупантами; (г) ПРООН оприлюднила звіт про соціально-економічні наслідки для України російської агресії; (ґ) Парламент Хорватії ухвалив декларацію про визнання Голодомору геноцидом українського народу; (д) Верховний

суд Нідерландів в червні 2023 р. завершив дев'ятирічний судовий процес, ухваливши остаточне рішення про повернення Україні музейної експозиції «Скіфське золото».

6 червня лідери країн «Бухарестської дев'ятки» на саміті в Братиславі ухвалили заяву, в якій засудили російську агресію, наголосили на забезпеченні військової, фінансової та гуманітарної допомоги Україні, підтримали створення відповідного правового механізму для забезпечення відповідальності за злочин агресії проти України.

15 червня на черговому засіданні контактної групи з питань оборони України («Рамштайн-13») держави-союзники погодили новий пакет воєнно-технічної допомоги Україні. Протягом червня ряд країн, зокрема, США, Норвегія, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Польща та інші країни заявили про оперативне постачання зброї для ЗСУ. Водночас були анонсовані довгострокові пакети воєнної допомоги. Зокрема, Данія оголосила пакет воєнної допомоги на \$2,6 млрд до 2024 р.

21-22 червня в Лондоні відбулась Міжнародна конференція високого рівня URC23 (Ukraine Reform Conference), присвячена комплексній відбудові України, формуванню основи для її тривалого розвитку та економічного зростання. Українська делегація представила оцінки потреб та першочергові плани повоєнного відновлення і стратегії довгострокового реформування, презентувала систему DREAM, яка має забезпечити прозорість і підзвітність проєктів відновлення.

23 червня Рада ЄС затвердила 11-й пакет економічних та індивідуальних обмежувальних заходів, спрямованих на посилення запроваджених санкцій ЄС проти рф і припинення їх обходу, унеможливлення отримання росією підсанкційних товарів.

29 червня Європейська Рада на рівні лідерів країн ЄС ухвалила рішення щодо забезпечення потужної фінансової, економічної, гуманітарної, військової та дипломатичної підтримки Україні та її народу стільки, скільки потрібно.

Це лише окремі події та заходи, що дають уявлення про специфіку і спрямованість регіональних і світових процесів, пов'язаних з українською проблематикою.

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС І НАТО: ПОДІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

У червні українська сторона зробила ряд важливих кроків на шляху євроінтеграції, наближаючи започаткування переговорного процесу про вступ до ЄС.

Перше. Вища рада правосуддя 1 червня обрала 16 членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Тобто призначено повний і повноважний склад одного з вищих судових органів країни, що є вимогою Єврокомісії.

Друге. Україна приєдналася до програми розвитку транспортної мережі ЄС — 6 червня сторони підписали Угоду про участь України в програмі ЄС «Механізм «Сполучення Європи»», що відкриває Україні фінансування в рамках цієї програми, сприятиме розвитку експортної логістики на західних кордонах України.

Третє. 10 квітня Верховна Рада ухвалила євроінтеграційний Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках», який передбачає імплементацію відповідного регламенту ЄС (REMIT).

Четверте. Україна отримала офіційний статус спостерігача в Севільському процесі, який було започатковано Єврокомісією для оновлення екологічних норм та зменшення промислових викидів у повітря, воду та ґрунт.

П'яте. 22 червня Уряд призначив генеральним директором урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції О. Ількова.

Зі свого боку, венеційська комісія на пленарному засіданні 9-10 червня ухвалила три нові висновки щодо України, які стосуються уточнення закону про національні меншини, оптимізації процесу деолігархізації та процедури відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду. Ці експертні висновки, з одного боку, є підставою для вдосконалення дій української влади щодо реалізації рекомендацій ЄС, з іншого — мотивом для пошуку компромісу з Єврокомісією, з огляду на національні інтереси України.

Важливою подією стало оприлюднення 22 червня проміжного (т. зв. «усного») звіту ЄС щодо виконання Україною рекомендацій Єврокомісії, який, з одного боку, містить позитивну оцінку проєвропейських реформ в Україні, а з іншого — фіксує кроки, які ще необхідно зробити, щоб до жовтня завершити реалізацію всіх семи рекомендацій. (Згідно з цим звітом — дві рекомендації виконано повністю, у виконанні однієї досягнуто хорошого прогресу, решті надано оцінку «певний прогрес».) Вже наступного дня на засіданні РНБОУ було розглянуто питання стану виконання рекомендацій Єврокомісії та ухвалені відповідні рішення.

У червні відбулися міжнародні заходи й акції щодо зміцнення і просування євроатлантичної інтеграції України: (а) Європарламент і ПАРЄ ухвалили резолюції на підтримку вступу України до НАТО; (б) голови парламентських комітетів у закордонних справах 19 країн НАТО та України підписали спільну заяву про підтримку членства України в альянсі; (в) Сенат Чехії та Сейм Польщі ухвалили резолюції щодо сприяння приєднанню України до НАТО.

Слід відзначити синергію спільних дій української влади та суспільства — активну і системну політико-дипломатичну кампанію з прискорення євроатлантичної інтеграції України, яку здійснювали протягом місяця Офіс Президента, Кабмін, Верховна Рада, політичні сили і громадські організації України.

Червень 2023 р. виявився складним для української дипломатії. З одного боку, пріоритетом є і залишатиметься акумуляція зовнішньої воєнної допомоги для забезпечення успішного контрнаступу ЗСУ. З іншого — влада змушена за допомогою країн-партнерів здійснювати невідкладні заходи з мінімізації наслідків підризу окупантами греблі Каховської ГЕС. Водночас протягом місяця спостерігалася помітна активність української сторони щодо прискорення процесів європейської і євроатлантичної інтеграції, що набуло актуальності з оприлюдненням проміжного звіту Єврокомісії та наближенням важливого для України саміту НАТО.

III.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА СФЕРА

1. ЗАКОНОДАВСТВО

1.1. Нормативно-правове регулювання питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану, удосконалення системи медичного обслуговування та соціального захисту військовослужбовців, а також їхнього грошового забезпечення були в центрі уваги законодавчої діяльності парламенту у червні. Так, відповідно до Закону України № 3161-IX від 28 червня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану» відтепер під час дії воєнного стану військовослужбовцям надається частина щорічної основної відпустки загальною тривалістю не більше 30 календарних днів, а також відпустка за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більше 10 календарних днів. При цьому, кожна із зазначених відпусток надається без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець. Щорічна основна відпустка, надається протягом календарного року частинами не більше 15 календарних днів, за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу. Також, під час дії воєнного стану, для військовослужбовців строкової військової служби передбачено протягом календарного року надання відпустки загальною тривалістю 30 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець.

Вагомі зміни в чинному законодавстві відбулися також і в частині грошового забезпечення військовослужбовців на період дії воєнного стану. Військовослужбовцям, які беруть безпосередню участь у бойових діях або здійсненні заходів, необхідних

для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, перебуваючи безпосередньо в районах їх здійснення, на тимчасово окупованій російською федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, а також здійснюють бойові (спеціальні) завдання, у період здійснення зазначених заходів (завдань) щомісячно виплачується додаткова винагорода від 30 000 до 100 000 грн на умовах. Однак, при цьому, важливим є те, що самі розміри та порядок цих виплат буде встановлюватися Кабінетом Міністрів України. Законодавцем також передбачено, що військовослужбовцям, які у зв'язку з пораненням (контузією, травмою або каліцтвом), пов'язаним із захистом Батьківщини, перебувають на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я (у т. ч. закордонних), включаючи час переміщення з одного закладу охорони здоров'я до іншого, або перебувають у відпустці для лікування після поранення (контузії, травми або каліцтва) у зв'язку із отриманням тяжкого поранення, а також військовослужбовцям, які захоплені в полон (крім тих, які добровільно здалися в полон), безвісно відсутні, інтерновані в нейтральні держави або є заручниками, щомісячно виплачується додаткова винагорода у розмірі 100 000 грн (знову ж таки – на умовах та в порядку урядом України). Натомість, військовослужбовцям, які загинули (померли) внаслідок отриманого поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаного із захистом Батьківщини, буде нараховано додаткова винагорода у розмірі 100 000 грн за місяць, у якому військовослужбовець загинув (помер).

Чи не найважливішою законодавчою новелою червня щодо врегулювання питань статусу військовослужбовців під час дії воєнного стану стало запровадження правила, за яким «не допускаються до участі у бойових діях військовослужбовців з числа

призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, які не пройшли курс базової загальновійськової підготовки або не мають бойового досвіду».

1.2. У червні парламентарії також внесли низку законодавчих змін, безпосередньо пов'язаних із особливостями правового регулювання діяльності різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, виконання їхніми посадовими особами своїх функціональних обов'язків в умовах воєнного стану.

2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

2.1. Напередодні Саміту Організації Північноатлантичного договору (НАТО), який має пройти у Вільнюсі (Литовська Республіка) 11 липня 2023 р., ВРУ ухвалила звернення до його учасників. В ньому, зокрема, українські парламентарі звертаючи увагу на те, що РФ та її нинішній неокolonіальний терористичний режим, який захопив частини території Молдови та Грузії, розмістив на них підконтрольні псевдорежими, а у 2014 р., не гребуючи ядерним шантажем, розв'язав

неспровоковану, невинуватену, агресивну загарбницьку війну проти України, залишається головною загрозою не лише для незалежної та демократичної України, а й для глобального миру та стабільності всього євроатлантичного регіону, закликають учасників Саміту взяти на себе зобов'язання щодо надання Україні повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору та передбачити механізм запрошення України до НАТО. ВРУ просить визнати недоцільним проходження Україною етапу Плану дій щодо членства в НАТО та ухвалити у Вільнюсі стратегічне рішення про запрошення України до членства в НАТО, а також розробити ефективні механізми гарантій миру та безпеки в Європі та юридично зобов'язуючі гарантії безпеки для без'ядерної України, які не стануть альтернативою членству України в Альянсі. Парламентарі закликають учасників Саміту НАТО й надалі сприяти Україні у зміцненні її обороноздатності та військового потенціалу, включаючи сухопутний, морський та повітряний компоненти, до повного відновлення Україною своєї територіальної цілісності та суверенітету в межах її визнаного міжнародно державного кордону 1991 р.

IV. ЕКОНОМІКА

РІШЕННЯ

Наприкінці травня уряд України та МВФ досягнули домовленості на рівні експертів стосовно першого перегляду Програми МВФ. Відповідно до пресрелізу МВФ Україна послідовно виконує індикативні показники та структурні маяки, що дозволяє сподіватись на послідовну стабілізацію макроекономічного середовища країни.

На підкріплення виконання умов програми подано Законопроект № 9346, яким «покриваються» два маяки. Законопроект передбачає більш контрольоване внесення змін до закону про Державний бюджет — лише за наявності позитивного висновку Мінфіну. Ним також відновлюється середньострокове бюджетування, а до кінця вересня Уряд має подати середньостроковий прогноз доходів та видатків і підготувати звіт з оцінки фінансових ризиків, ухвалити Стратегію управління державним боргом та Бюджетну декларацію 2024 р.

Поряд з цим, Верховна Рада ухвалила за основу Законопроект № 8401, який може мати негативний вплив на процес відновлення країни. Ним планувалося вже з 1 липня скасувати пільговий режим оподаткування, який діяв під час воєнного стану. Зокрема, йдеться про скасування єдиного податку за ставкою 2%, відміну «податкових канікул» СПД 1 та 2 груп, а також поновлення перевірок (в разі виявлення порушень повинні будуть задіяні штрафні санкції).

Однак, вже зрозуміло, що вказаний Законопроект не ухвалюватимуть у другому читанні, а відтак, пільги для бізнесу будуть збережені ще певний час. Нагадаємо, одна з причин скасування пільг — вимога МВФ в рамках затвердженої програми. Поряд з цим, термінове ухвалення податкових змін порушує принцип стабільності податкового законодавства, яким вимагається не змінювати елементи податків пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду.

Зазначимо, ухвалення Закону в цілому у чинній редакції могло б спричинити посилення адміністративного та фінансового тиску на бізнес і виявити негативний тиск на процеси повоєнного відновлення. Отже, відміна ухвалення вказаного Законопроекту цілком раціональний крок.

Важливим є впровадження якомога ширшого кола євроінтеграційних заходів. Так, Україна, в особі Віцепрем'єр-міністра, і ЄС, в особі Єврокомісарки з питань транспорту, 6 червня підписали угоду про участь України у програмі ЄС «Механізм Сполучення Європи» (Connecting Europe Facility, CEF).

Угода дозволить українським підприємствам подавати заявки на фінансування від ЄС для проектів, які становлять спільний інтерес у транспортній, енергетичній та цифровій сферах і покращуватимуть сполучення України з її сусідами з ЄС. Очікується, що це допоможе Україні інтегруватися в єдиний ринок ЄС, сприятиме створенню робочих місць та конкурентоспроможності.

Слід мати на увазі, що фінансування проектів у межах CEF передбачає, що половину вартості компенсує країна-заявниця за рахунок власних джерел чи міжнародних фінансових організацій, а 50% фінансування забезпечується програмою.

Провідні країни світу продовжують економічну підтримку України. Так, США на рік продовжили безмитний режим для української сталі. Це важливий крок, спрямований на підтримку українського промислового експорту, що вкрай важливо не лише для зміцнення економічного потенціалу країни, а й створення робочих місць зі стабільними зарплатами та сплатою податків до державного бюджету.

Однак, є й застережливі новини. Зокрема, Єврокомісія продовжила мораторій до середини вересня на імпорту з України пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшника

до Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини, скасувавши при цьому односторонні заходи щодо цих та всіх інших товарів, що походять з України.

Нагадаємо, що 2 травня Єврокомісія оголосила про тимчасову заборону імпорту українського збіжжя до 5-ти країн ЄС до 5 червня. Окрім цього, було дозволено транзит української продукції через країни ЄС. Хоча збереження мораторію принесе Україні збитки, однак продовження дозволу на транзит є набагато важливішим для України, оскільки значна частина зернового експорту йде не до країн ЄС, а до висхідних країн Азії та Африки.

ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Доброю економічною новиною є те, що економіка України поступово адаптується та відновлюється, причому більш швидкими темпами, ніж прогнозувалось раніше. Так, за даними Держстату за підсумком I кв. 2023 р. у річному вимірі зменшення ВВП становило 10,5%, що значно краще ніж попередні оцінки Мінекономіки («мінус» 14,1%). Більше того, відбулося навіть зростання на 2,4% реального ВВП сезонно скоригованого у I кв. 2023 р. порівняно із IV кв. 2022 р.

Поряд з цим, з'являються і нові критичні ризики — військова агресія продовжує формувати шоки та випробування, періодично виникає затримка роботи зернового коридору, а також почастишали обмежувальні заходи з боку країн-сусідів на імпорт та транзит українських сільськогосподарських товарів.

Попередня оцінка динаміки ВВП найближчих кварталів також є позитивною, однак може відбутись її суттєве погіршення внаслідок терористичного акту — руйнування Каховської ГЕС і спричиненої екологічної катастрофи.

Вагомим чинником макроекономічної стабілізації є фінансова стійкість. Міжнародні резерви України у травні зросли на 4% до рекордного за 11 років максимуму та на 1 червня становили \$37,3 млрд. Резерви збільшилися завдяки стійким та ритмічним надходженням від міжнародних партнерів (на валютні рахунки уряду в НБУ надійшло \$4,32 млрд), що перевищили чистий продаж валюти Національним банком та боргові виплати країни в іноземній валюті.

Зокрема, у травні Україна отримала грант від США обсягом \$1,25 млрд, а ЄС надав пільгову позику в €1,5 млрд. Важливим є те, що за позикою ЄС Україна отримує субсидію на її обслуговування, тобто відсотки за запозиченнями ЄС для України наразі повністю покривають держави-члени ЄС.

Поряд з цим, чистий продаж валюти НБУ у травні збільшився до \$1,9 млрд, що значною мірою було зумовлено складнощами з експортом продовольства в сусідні країни та через перебої «зернового коридору».

Вказаний поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 4,9 місяці майбутнього імпорту, що є високим показником, який засвідчує зміцнення макроекономічного середовища країни.

Між тим, загострюються бюджетні проблеми. Витрати держбюджету за 4 місяці фактично вказують на їх (витрат) структуру, яка буде практикуватись упродовж 2023 р. Так, витрати на оборону склали 561 млрд грн, що становить 57% від загальних витрат, громадський порядок та безпеку — 129 млрд грн (13%), соціальний захист — 157 млрд грн, а всі інші витрати (включаючи охорону здоров'я, загальнодержавні функції та освіту) становили 146 млрд грн або 15% загальних витрат (що загалом співвідноситься із структурою 2022 р.).

Доречно нагадати, що у 2022 р. воєнні видатки держави склали 1 143 млрд грн, соціальні видатки і правопорядок — 1 403 млрд грн, обслуговування та погашення боргу — 608 млрд грн. Структура ж джерел фінансування виглядала наступним чином: 41% (1 306 млрд грн) витрат було профінансовано податковими та неподатковими доходами бюджету, 35% (1 093 млрд грн) — зовнішніми позиками та грантами, 13% (400 млрд грн) — монетарним фінансуванням і 9% (300 млрд грн) — залученням позик на внутрішньому ринку.

Поки є сподівання, що, як і минулого року, бюджетні потреби вдасться профінансувати партнерськими ресурсами. Однак економічне прискорення — єдиний надійний механізм задоволення бюджетних потреб.

Провідні країни підтверджують партнерське ставлення до України. Так, Велика Британія докладає значних політичних і

дипломатичних зусиль, спрямованих на заохочення інвестицій до України, через створення системи Страхування воєнних ризиків для відновлення України. Більше того, Велика Британія докладає зусилля для лобювання країн, які не мають прямих зв'язків з Україною, з метою надання допомоги у відновленні.

Це вкрай важливо для України, оскільки небезпека подальших збитків від війни, а також довгострокова політична й економічна нестабільність призвели до того, що витрати на страхування інвестицій в Україні стрімко зросли, що відвертає від українських ринків як інвесторів, так і приватних страховиків.

Зазначимо, за оцінками Світового банку, вартість відновлення України становить близько \$411 млрд, з яких \$14 млрд необхідні для критично важливих витрат у 2023 р.

Втім, завдяки найближчим партнерам перші кроки також зроблені. Зокрема, Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (MIGA) Групи Світового банку почало надавати гарантії для страхування воєнних ризиків в Україні з Трастового фонду підтримки реконструкції та економіки України (SURE). Нагадаємо, що Японія стала першою країною, яка зробила внесок на \$23 млн для покриття таких ризиків в Україні.

Така допомога вкрай важлива й актуальна. Так, внаслідок знищення окупантами Каховської ГЕС Україна, крім довгострокової екологічної катастрофи, матиме і короткострокові термінові втрати. Зокрема, йдеться про можливі втрати млн т врожаю, а затоплені регіони потребуватимуть повної агро-екологічної оцінки ґрунтів після відходу води, у т. ч. пошуку нових джерел водопостачання, без чого неможливо буде вирощувати продукти овочівництва, а вирощування зернових та олійних культур

відбуватиметься за екстенсивною моделлю з низькою врожайністю. У будь-якому випадку, величезними будуть проблеми зі збиранням і посівом врожаїв наступних років.

Водночас в Організації Об'єднаних Націй заявили, що підрив Каховської ГЕС матиме також величезний вплив на глобальну продовольчу безпеку, призведе до зростання цін на продукти харчування та може спричинити проблеми з питною водою для сотень тисяч осіб. Однак, висловлюючи занепокоєність ООН поки не поспішає запроваджувати практичні кроки, спрямовані на захист українського довкілля.

Фонд державного майна (ФДМУ) ухвалив рішення ліквідувати 1 278 державних підприємств із 2364, які перебувають у його управлінні і є т. зв. непродуктивними активами (переважно існують лише на папері і мають мільйонні борги). В управлінні ФДМУ після 2025 р. повинні залишитись лише стратегічні та соціальні підприємства.

Це правильне і сміливе рішення, однак потребується чітке юридичне і практичне відпрацювання процедури погашення боргів таких ліквідованих підприємств, щоб борговий тягар не ліг на плечі держави та державного бюджету.

В Україні, в умовах обмеженості офіційної статистики, існує досить широке поле оцінювання ділової активності та ділових очікувань. Так, Індекс споживчих настроїв у травні 2023 р. зріс на 7,4 пунктів (п.) і становить 92 п. При цьому, часові очікування поки суттєво різняться. Зокрема, Індекс поточного становища залишається низьким — 58,3 п., а Індекс економічних очікувань — доволі високий — 114,5 п. Це означає, що українці негативно оцінюють своє поточне економічне становище, але цілком оптимістично оцінюють власні перспективи.

Упродовж червня тривала ліквідація наслідків повені, яка виникла через підлив дамби Каховської ГЕС. Енергетики продовжують працювати над відновленням електропостачання.

Українська розвідка отримала інформацію про те, що РФ розглядає сценарій терористичного акту на Запорізькій атомній електростанції з вибоком радіації. Міненерго підбило підсумки масштабних навчань екстрених служб для подолання наслідків можливого теракту на ЗАЕС.

Водночас виробленої електроенергії достатньо для покриття потреб споживачів у непікові години. Однак відмічається збільшення навантаження на енергосистему у зв'язку із входженням у літній період споживання електроенергії, особливо це стосується пікових годин.

РИНОК ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

Європейська мережа операторів системи передачі континентальної Європи ENTSO-E збільшила обсяги пропускної спроможності міждержавних інтерконекторів для імпорту електроенергії в Україну та Молдову з 1 050 до 1 200 МВт. Технічна можливість для експорту з України/Молдови до Європи становить 400 МВт.

Упродовж 1-20 червня Україна імпортувала сумарно 34,5 тис. МВт-год, з яких 65% — зі Словаччини. Експорт за цей період склав лише 6,1 тис. МВт-год, з яких 90% — до Польщі.

Наразі імпорт електроенергії з ЄС є важливим джерелом покриття можливого дефіциту в українській енергосистемі.

Секретаріат Енергетичного Співтовариства оцінив законопроект про

внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії», розроблений Міністерством енергетики України та надав рекомендації щодо його вдосконалення. В Секретаріаті звертають увагу на неповноту врахування вимог Регламенту САСМ. За їх повідомленням, однією з основних проблем, пов'язаних з дотриманням Регламенту САСМ і відображених у законопроекті, є призначення Оператора ринку у якості NEMO.

Однією з найголовніших подій на енергетичних ринках є ухвалення у другому читанні Закону (№ 5322) про запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках (т. зв. Закон про REMIT).

Закон передбачає положення, що стосуються запровадження інструментів протидії зловживанням; заборони маніпулювань; розкриття інсайдерської інформації; зобов'язання повідомляти про підозрілі операції; проведення розслідувань зловживань. Також в ньому були враховані важливі правки стосовно проведення спільних аукціонів; продовження технічних умов та підписання договорів pre-PPA для виробників електроенергії з ВДЕ.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), встановила нові граничні ціни на ринку «на добу наперед» (РДН), а також внутрішньодобовому (ВДР) та балансуєчому ринках.

На РДН та ВДР:

- ✓ максимальні граничні ціни для годин мінімального навантаження (з 00:00 до 07:00 та з 23:00 до 24:00) — 3 000 грн/МВт-год, для годин максимального навантаження (з 07:00 до 19:00) — 5 600 грн/МВт-год, для годин

«вечірнього піку» (з 19:00 до 23:00) — 7 200 грн/МВт-год;

✓ мінімальна гранична ціна — 10 грн/МВт-год;

На балансуєчому ринку:

✓ максимальна гранична ціна — 125 % від ціни РДН, визначеної оператором ринку для кожного розрахункового періоду відповідної доби постачання;

✓ мінімальна гранична ціна — 0,01 грн/МВт-год.

Лібералізація цін на оптовому ринку електроенергії через відміну або зміну прайс-кепів не призведе до «цінових шоків», оскільки в певні години доби ціна зростає, а в інші — буде нижчою. Однак вона має давати бізнесу можливість імпортувати ресурс для забезпечення потреб виробництва.

ДОПОМОГА ПАРТНЕРІВ

На Конференції з відновлення України (Лондон, 21 червня 2023 р.) Велика Британія відкрила InnovateUkraine Green Energy Challenge Fund. Уряд країни виділив £10 млн у вигляді грантів на інноваційні ідеї для зеленої енергетики в Україні. Підприємства, дослідницькі, благодійні та неурядові організації з України та інших країн можуть подавати заявки на фінансування проєктів вартістю від £50 тис. до 2 млн та використовувати інноваційну технологію, ідею або бізнес-модель, яка є низьковуглецевою, доступною та безпечною, а також підтримувати енергетичну стійкість українських громад, які страждають від нестачі енергетичних потужностей.

На заході презентовано Енергетичну стратегію України до 2050 р., що передбачає інвестиції \$383 млрд у побудову нових енергогенеруючих потужностей. Планується наростити до 2050 р. потужності вітрової генерації — до 140 ГВт, сонячної — до 94 ГВт, накопичувачів енергії (energy storage) — до 38 ГВт, атомної генерації — до 30 ГВт, ТЕЦ та біоенергетичних потужностей — до 18 ГВт, гідрогенерації — до 9 ГВт. Загалом на заході презентовані інвестиційні можливості для нових енергетичних потужностей, що складають \$383 млрд (за даними Міненерго).

СЕКТОР ВДЕ

Заборгованість НЕК «Укренерго» перед ДП «Гарантований покупець» за послугу ВДЕ за місяць зросла на 15% — до 21,5 млрд грн. «Гарантований покупець» здійснив авансовий платіж виробникам за «зеленим» тарифом за 20 діб червня 2023 р. Наразі відсоток оплати складає 42,3%. З лютого 2023 р. заборгованість НЕК «Укренерго» перед «Гарантованим покупцем» зросла на 70%.

Парламент ухвалив в цілому Законопроект № 9011-д про внесення змін до деяких законів України (загалом 18) щодо відновлення та зеленої трансформації енергетичної системи України. Це комплексний законопроект, який стосується багатьох аспектів функціонування та розвитку енергетичних ринків України та несе зміни як для побутових, так і для непобутових споживачів.

РИНОК ГАЗУ

Продовжується повернення газорозподільних мереж під контроль держави (Розпорядження КМУ від 28 травня 2022 р. № 429-р). У червні ТОВ «Газорозподільні мережі України» (бренд «Газмережі») отримало відповідні повноваження у м. Дніпро та Дніпровському районі. Раніше в цих регіонах (Харківщина, Дніпро, Дніпровський район) діяльність здійснювали приватні компанії, що входили в Групу РГК (Регіональна Газова Компанія). Три нові облгази (АТ «Київоблгаз», АТ «Житомиргаз» і АТ «Львівгаз») приєдналися до Групи Нафтогаз.

ТОВ «Газорозподільні мережі України» є управляючою компанією, що покликана стати національним оператором газорозподілу.

Ціни на газ у липні 2023 р. для побутових споживачів (від 7,7 грн до 15,5 за 1 м³, з ПДВ), так само як і перелік постачальників природного газу для населення, практично не змінилися. Ціни для непобутових споживачів (промислових підприємств) у липні 2023 р. дещо підвищяться. Вартість доставки газу, яка затверджена НКРЕКП, на час дії воєнного стану має залишатися без змін. Ціни на газ на газовому хабі TTF (Нідерланди) в перерахунку на 1 000 м³ — \$424,6 або 1 5570,4 грн.

VI.

ЩОДО ВІДМОВИ ВІД ГОТІВКОВОГО ОБІГУ

Ідею повністю відмовитись від готівки «з метою боротьби з корупцією» на лондонській конференції (*Ukraine Recovery Conference*) озвучив заступник керівника Офісу Президента Руслан Шурма. За його словами, у такий спосіб можна подолати корупцію на 95-99%. Така заява пролунала майже сенсаційно, адже Україна може стати першою країною в світі, яка може запровадити *cashless*, тобто безготівкові розрахунки.

У країні зросли безготівкові розрахунки. Використовувати готівку під час війни вважається небезпечним. В 2022 р. в Україні частка безготівкових розрахунків зросла з 60% до 69% (порівняно з аналогічним періодом 2021 р), і лише 41% карткових операцій припали на зняття готівки. У другій половині 2022 р. громадяни здійснили 5,6 млрд різних карткових операцій на загальну суму на 5,1 трлн грн.

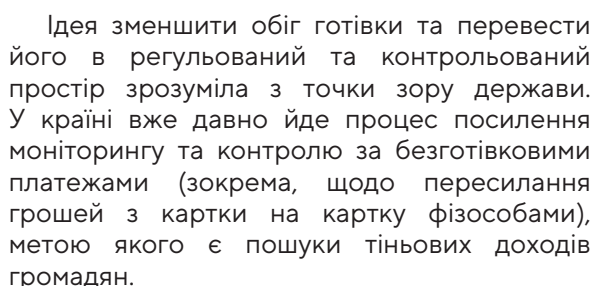
Попри те, що, за словами заступника голови Національного банку, банківська система України «з точки зору технології, з точки зору інклюзії та безперервності до цього готова», на сьогодні у повну заборону готівки мало хто вірить. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема:

- ✓ Відсутність економічних підстав та умов для реформи — Україна не має реальних достатніх ресурсів для реалізації такого завдання, особливо під час війни. Країна не готова ані ментально, ані інфраструктурно (недовіра суспільства до банківської системи; значна частина збережень населення у готівковій формі (обсяг готівкової гривні на руках у населення України постійно зростає. Зараз цифра наближається до 600 млрд грн) відсутність якісного покриття інтернетом на значній території для розрахунків та роботи терміналів тощо).

- ✓ Низький рівень фінансової інклюзії в країні (63%). Станом на 2021 р. в Україні 37% населення не мала банківських рахунків (кількість вкладників навряд чи зросла під час війни). А в першу чергу мова йде про сільську місцевість, де люди проживають далеко від банківських установ, або банківські послуги занадто дорогі, а населення має обмежені кошти, щоб відкривати та вести рахунки.

- ✓ Відміна готівкових розрахунків стане певним порушенням громадянських прав українців, адже громадяни мають право користуватися усіма формами національної грошової одиниці без обмежень. Законами України не передбачено відсутність підстав, за якими людина має бути обмежена в правах користуватися грошима, які вона накопичувала усе життя. Адже ніхто не може гарантувати стабільність, наприклад, у випадку глобального комп'ютерного збою. При цьому на початку 2023 р. у Швейцарії ініційовано референдум стосовно того, що в країні ніколи не відмовляться від готівки, і що там не буде вводиться заборона на готівку. Наразі зібрано понад 111 тис. підписів на підтримку цього заходу, що перевищує 100 тис. підписів, які необхідні для проведення всенародного голосування.

- ✓ НБУ не зупиняла емісію національної валюти. НБУ відзвітував, що у 2022 р. обсяг готівкової гривні в обороті зріс на 14% (на 88,5 млрд грн) і досяг 716 млрд грн. Загалом це 2,9 млрд банкнот різних номіналів, серед яких домінували великі: 26,5% — 500 грн., 23,8% — 200 грн.

В країні зростає попит на купівлю житла, хоча ситуація в різних регіонах є неоднаковою. У західних та центральних областях України попит вищий за довоєнний. На сході країни майже ніхто не розглядає купівлю квартир чи будинків, а на півдні ситуація залишається нестабільною. Тим не менш, середні показники попиту на купівлю житла по Україні вже на рівні довоєнних.

Внаслідок бойових дій в Україні пошкоджено чи знищено 87 млн кв. м загальної площі житлового фонду. Найбільші руйнування – у Донецькій, Київській, Луганській, Харківській та Миколаївській обл. Станом на кінець травня 2023 р. сума прямої шкоди, завданої житловому фонду України в результаті повномасштабної війни, становить понад \$54 млрд. Це понад третину від загальної прямої шкоди інфраструктури та активів України.

З 1 жовтня 2022 р. запрацювала ініційована Президентом України державна програма доступного іпотечного кредитування житла «єОселя», взяти участь в якій можуть лише пільгові категорії українців (кадрові військові, переселенці, лікарі та вчителі). При цьому програма «єОселя» розповсюджуються лише на певні типи осель, певної площі і певного віку. Головна перевага програми — можливість придбати житло в іпотеку під 3%, (банки пропонують ставки 15–25%). Різницю процентної ставки за кредитами банкам мала б компенсувати держава.

«єОселя»:

- ✓ Пільгова ставка на весь термін кредиту – 3%
- ✓ максимальний строк кредиту – 20 років
- ✓ мінімальний початковий внесок – 20%
- ✓ кредитують банки-учасники програми: Ощадбанк, ПриватБанк, Глобус Банк, Укргазбанк, Sky Bank

З 2023 р. заявлено про плани перезапуску державної іпотеки із суттєвим розширенням переліку категорій громадян, на яких розповсюджуватиметься програма, з акцентом на первинний ринок.

На старті реалізації програми було оголошено, що плановий обсяг пільгового іпотечного кредитування на 2023 р. має сягнути 12–15 тис. кредитів. Проте попит на програму пільгового кредитування купівлі житла суттєво перевищив очікування. На кінець червня 2023 р. біля 42 тис. бажаючих подали в банки 136 159 заявок на отримання пільгових кредитів

(кожен бажаючий може подати заявки одночасно в декілька банків). Банки схвалили біля 46 тис. заявок. Але станом на червень кредитів видано лише трохи більше тисячі, а план виконано менш ніж на 10%.

Накопичений кредитний попит з початку дії програми пільгової іпотеки на квартири від забудовників для реалізації програми для придбання житла на первинному ринку потребуватиме щонайменше 20–25 млрд грн. Проте всі наявні кошти програми «єОселя» були повністю розподілені між банками-партнерами в кінці січня 2023 р. Нових надходжень коштів з державного бюджету не було. Таким чином можна сказати, що Державна програма пільгового кредитування купівлі житла «єОселя» не працює. Причина — дефіцит коштів державного бюджету.

Скоріше за все найближчим часом відшукати достатню суму коштів для покриття хоча б накопиченого попиту в рамках програми «єОселя» буде досить проблематично. Однак це варто робити, адже фінансування іпотеки дасть змогу будувати нове житло уже під час війни, щоб наші громадяни мали змогу повернутися в Україну і придбати власну оселю. За умови безперервного фінансування програма «єОселя» відіграватиме стратегічно важливу роль не лише для задоволення потреби співгромадян у власному житлі, а й може стати рушієм відновлення і розвитку економіки країни. Одним із потужних джерел фінансування програми може стати міжнародна допомога країн-партнерів України. Це можуть бути цільові кошти саме на відновлення та розвиток будівництва житла, розвиток банківського сектору тощо.

ОБ'ЄМ НАДАНИХ НАСЕЛЕННЮ ПІЛЬГОВИХ ІПОТЕЧНИХ КРЕДИТІВ

	Кількість іпотечних кредитів	Загальна сума, млн грн
Січень	357	449,5
Лютий	126	169,8
Березень	36	38,8
Квітень	41	50,1
Загалом станом на 23 травня	1 134	1 500

VII.

ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯН З АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ¹

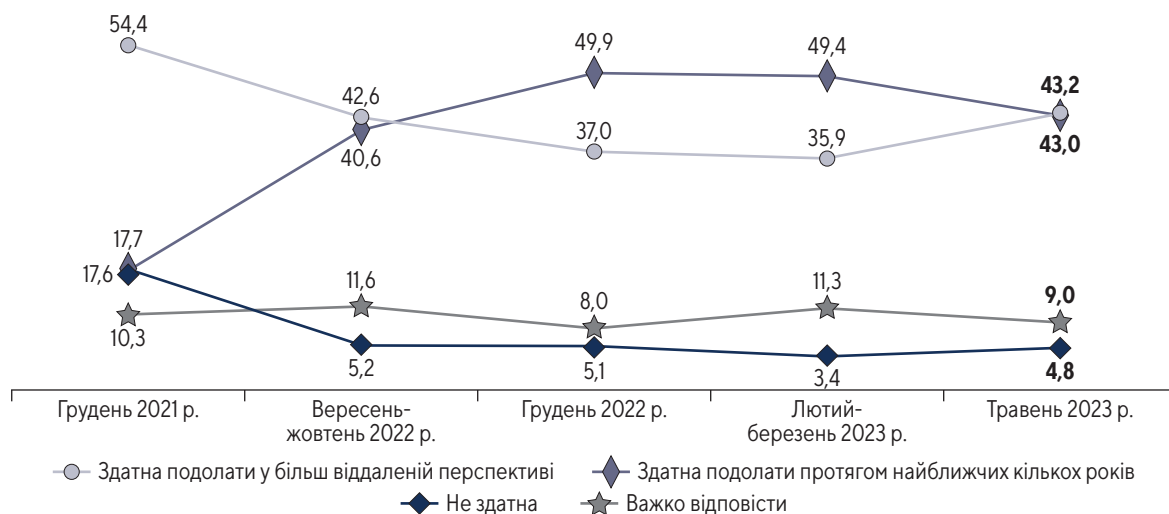
ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ПОДІЇ В УКРАЇНІ РОЗВИВАЮТЬСЯ У ПРАВИЛЬНОМУ ЧИ НЕПРАВИЛЬНОМУ НАПРЯМІ?

% опитаних

ЧИ ЗДАТНА УКРАЇНА ПОДОЛАТИ ІСНЮЮЧІ ПРОБЛЕМИ ТА ТРУДНОЩІ?

% опитаних

¹ Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 23 по 31 травня 2023 р. в рамках проекту Програми MATRA, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні.

Оцінки та висновки авторів дослідження не слід розглядати як офіційну позицію Посольства.

Опитування методом face-to-face проводилося у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та м. Києві (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській обл. – лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статеві-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2023 р. (за віком, статтю, типом поселення).

Опитано 2 020 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

ДОВІРА ДО СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ												
% опитаних												
	Липень-серпень 2021 р.				Лютий-березень 2023 р.				Травень 2023 р.			
	Довіряють*	Не довіряють**	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри***	Довіряють*	Не довіряють**	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри***	Довіряють*	Не довіряють**	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри***
Збройні сили України	68,3	24,8	6,7	43,5	95,8	2,7	1,5	93,1	93,0	3,5	3,4	89,5
Добровольчі загони	53,5	33,4	13,1	20,1	87,2	6,6	6,3	80,6	85,9	7,7	6,4	78,2
Президент України	36,2	57,6	6,2	-21,4	82,9	11,5	5,6	71,4	83,3	11,3	5,4	72,0
Національна гвардія України	53,6	36,0	10,4	17,6	85,7	10,4	3,9	75,3	82,9	9,8	7,4	73,1
Волонтерські організації	63,6	25,1	11,3	38,5	87,9	6,5	5,6	81,4	81,7	9,7	8,6	72,0
Державна служба з надзвичайних ситуацій	61,4	28,7	9,9	32,7	85,4	8,8	5,8	76,6	80,0	13,1	7,0	66,9
Державна прикордонна служба	55,0	34,3	10,7	20,7	82,1	12,7	5,2	69,4	79,1	13,0	7,9	66,1
Міністерство оборони України	—	—	—	—	78,1	15,0	6,9	63,1	75,3	16,6	8,2	58,7
Служба безпеки України (СБУ)	37,5	49,7	12,7	-12,2	74,1	18,3	7,6	55,8	65,6	22,3	12,0	43,3
Громадські організації	47,0	37,4	15,5	9,6	65,8	20,1	14,1	45,7	61,1	24,6	14,3	36,5
Церква	63,5	26,3	10,3	37,2	69,7	16,9	13,4	52,8	60,8	24,7	14,6	36,1
Національна поліція України	38,5	52,9	8,5	-14,4	71,5	22,2	6,4	49,3	59,2	30,4	10,4	28,8
Голова вашого міста/селища/села	57,1	33,6	9,3	23,5	62,1	29,6	8,3	32,5	58,2	32,3	9,5	25,9
Місцева рада вашого міста/селища/села	51,4	37,8	10,7	13,6	56,4	32,4	11,3	24,0	55,2	33,3	11,6	21,9
ЗМІ України	45,4	45,8	8,9	-0,4	65,1	26,2	8,8	38,9	48,9	37,5	13,6	11,4
Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсмен)	31,7	40,1	28,1	-8,4	52,3	22,7	25	29,6	46,3	28,0	25,7	18,3
Національний банк України	29,1	60,1	10,9	-31,0	57,7	29,2	13,2	28,5	45,8	37,2	17,1	8,6
Уряд України	21,5	72	6,6	-50,5	50,0	41,4	8,5	8,6	39,4	48,8	11,9	-9,4
Верховна рада України	18,7	75,1	6,1	-56,4	41,0	51,0	7,9	-10,0	34,9	55,2	10,0	-20,3
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	15,2	69,6	15,3	-54,4	35,1	41,5	23,4	-6,4	29,8	48,7	21,5	-18,9
Спеціалізована антикорупційна прокуратура	13,6	69,3	17,2	-55,7	33,9	42,0	24,0	-8,1	27,2	49,5	23,3	-22,3
Національне агентство з питань запобігання корупції	13,2	69,6	17,2	-56,4	31,7	42,6	25,8	-10,9	26,5	49,1	24,4	-22,6
Профспілки	21,2	54,8	24	-33,6	30,9	38	31,2	-7,1	26,4	42,0	31,6	-15,6
Прокуратура України	17,8	71,1	11,1	-53,3	36,8	48,0	15,3	-11,2	26,3	58,3	15,4	-32,0
Комерційні банки	18,2	70,7	11,1	-52,5	34,2	48,1	17,8	-13,9	25,6	55,7	18,6	-30,1
Державний апарат (чиновники)	14,9	75,7	9,4	-60,8	25,3	63,7	10,9	-38,4	20,7	66,4	12,9	-45,7
Суди (судова система в цілому)	15,5	74,2	10,4	-58,7	24,8	58,9	16,3	-34,1	16,8	69,6	13,7	-52,8
Політичні партії	16,1	71,7	12,2	-55,6	21,7	63,3	15,0	-41,6	14,8	68,8	16,5	-54,0

* Сума відповідей «повністю довіряю» та «скоріше довіряю».

** Сума відповідей «зовсім не довіряю» та «скоріше не довіряю».

*** Різниця між часткою тих, хто довіряє і тих, хто не довіряє.

Над номером працювали:

Колектив авторів: Ю. Якименко (керівник проєкту), А. Биченко, М. Білявський, О. Мельник, М. Міщенко, М. Пашков, О. Пищуліна, В. Омельченко, П. Стецюк, М. Сунгуровський, В. Юрчишин, В. Удальцова (інтерн, довідкові матеріали)

Редакційно-видавничий відділ: З. Міщенья, К. Мокляк, Т. Овсяник

Ця публікація підготовлена в рамках проєкту Програми MATRA, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні. Оцінки та висновки авторів не слід розглядати як офіційну позицію Посольства

Наша адреса:

01032, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 33Б, 7-й поверх

Телефон: (38 044) 201-11-98

Факс: (38 044) 201-11-99

e-mail: info@razumkov.org.ua

Вебсторінка: www.razumkov.org.ua

